

ОРГАНИ АДВОКАТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК СУБ'ЄКТИ ВІДНОСИН ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОТРИМАННЯ ПРАВИЛ АДВОКАТСЬКОЇ ЕТИКИ

КОВТУН Світлана Олегівна - викладач кафедри судоустрою, прокуратури та адвокатури приватного вищого навчального закладу «Львівський університет бізнесу та права»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8214-1952>

УДК : 347.965.825

DOI 10.32782/NP.2022.3.27

У статті окреслено завдання органів адвокатського самоврядування як суб'єктів відносин щодо забезпечення дотримання Правил адвокатської етики. Висвітлено пропозиції змін щодо наявних механізмів функціонування українського адвокатського самоврядування. Акцентовано на негативних та позитивних змінах, що пропонуються цими Правилами адвокатської етики. Схарактеризовано багато позитивних новел, які посилюють гарантії адвокатської діяльності, створюють необхідні умови для самостійності та незалежності регіональних органів самоврядування.

Ключові слова: Правила адвокатської етики, адвокатське самоврядування, Національна Асоціація Адвокатів України, Рада адвокатів України, принципи.

Постановка проблеми

Приведення українського адвокатського самоврядування до міжнародного рівня є необхідною вимогою в побудові громадянського суспільства. Адвокати в силу своїх професійних обов'язків щодня виступають правовими представниками громадян, з яких складається громадянське суспільство. У практичній діяльності деяких адвокатів спостерігається моральна спустошеність, байдужість, відсутність будь-яких моральних засад. Традиційне розуміння понять «обов'язок», «честь», «гідність», «совість» нині нехтується певним відсотком представників адвокатської професії.

Розробка питань діяльності органів адвокатського самоврядування як суб'єктів відносин щодо забезпечення дотримання Правил адвокатської етики зумовлено складними процесами правової трансформації українського суспільства в умовах приведення всіх сфер юридичної діяльності у відповідність до стандартів громадянського суспільства.

У соціальному житті відбуваються ціннісні трансформації, які виявляють закономірності та особливості формування моральних основ діяльності інституту адвокатури та адвокатського самоврядування. Одним із факторів їх формування є пошук підходів до розв'язання ціннісних проблем адвоката в практичній (професійній) діяльності, розбіжності та неузгодженості в процесуальному і матеріальному правах. Осмислення і вироблення пропозицій щодо їх попередження і рішення пов'язані зі здійсненням правосуддя, де одну з ключових функцій у відновленні порушеного права людини й досягненні справедливості виконує адвокатура.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Дослідженнями тематики етики в професійній діяльності адвоката висвітлювалися у працях багатьох науковців, серед них наукові праці Н. М. Бакаянкової, Т. В. Варфоломеевої, Т. Б. Вільчик, С. В. Гончаренко, С. О. Іваницький, О. Д. Святоцький, О. Г. Яновська та інші. Попри

те, комплексного дослідження органів адвокатського самоврядування як суб'єктів відносин щодо забезпечення дотримання Правил адвокатської етики проведено не було.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає в теоретичному осмисленні нормативно-правових засад функціонування адвокатського самоврядування, об'єктивованих у Правилах адвокатської етики.

Наукова новизна полягає у виробленні конкретних практичних пропозицій і наукових рекомендацій щодо розвитку й удосконалення нормативно-правового регулювання адвокатського самоврядування в Україні.

Методологія дослідження. Методологія дослідження інституту адвокатського самоврядування в умовах сьогодення потребує критичного перегляду й уточнення традиційних методологічних засобів, сформованих українськими та закордонними науковцями. При цьому ми цілком поділяємо думку сучасних дослідників, що потрібно говорити не про «кардинальний перегляд» здобутків попередників, а про певні уточнення меж і напрямів та реалізацію їх евристичного потенціалу.

Наукове вирішення окресленого вище завдання покладено на теорію адвокатури. Саме аналіз її сутності, загальних норм і правовідносин дає змогу оцінити ефективність механізму правового регулювання інституту адвокатури та адвокатського самоврядування та забезпечення прав і свобод людини.

У роботі використано діалектичний, системно-структурний і структурно-функціональний методи, метод інтерпретації. Діалектичний метод традиційно став способом розв'язання проблем, які тісно пов'язані з парністю та полярністю діалектичних категорій, шляхом установлення протилежностей, аналізу й розмежування, синтезу їх в одне ціле, розкриття становлення відповідних структур, специфічних тенденцій їх розвитку. Використання діалектичного методу дало можливість шляхом викриття протилежностей у досліджу-

ваному явищі – принципів адвокатської етики, і визначити рівень його необхідності в соціумі, пояснити його онтологічну сутність. Так, зокрема, сутність, соціальну цінність та роль принципів адвокатської етики визначає поєднання публічного та приватного інтересу.

Досліджуючи закономірності функціонування інституту адвокатського самоврядування, його принципів, звертаємося одночасно як до теорії, так і до практики, що за своєю сутністю є взаємопохідними, але перебувають у відповідному діалектичному взаємозв'язку.

Застосування системно-структурного методу дослідження положень та принципів адвокатської етики, обов'язки адвокатського самоврядування в цілісній системі реалізації прав та обов'язків органів адвокатського самоврядування щодо дотримання Правил адвокатської етики дає змогу проаналізувати структуру цієї системи принципів та положень Правил адвокатської етики, ролі адвокатського самоврядування як правового інституту в належному дотриманні цих Правил, визначити наявні зв'язки, дослідити відносини, що виникають у цій сфері, організацію та функціонування тощо. Системно-структурний метод у юридичних дослідженнях розглядають як певну сукупність загальнонаукових методологічних прийомів вивчення, принципів, підходів та конструювання правових явищ як систем, тобто цілісної множини елементів у єдності відносин і зв'язків між ними.

Варто підкреслити, що системний підхід до правових явищ передбачає їх комплексне дослідження, яке насамперед потребує з'ясування якостей системності та структурно-функціональних залежностей. Методологічна цінність застосованого під час дослідження комплексного підходу полягає в об'єктивному, реальному, не ідеалізованому та деідеологізованому пізнанні права. Чим об'єктивніше оцінюється право, якість та ефективність його норм, тим швидше воно сприймається (пізнається). З метою досягнення об'єктивності та повноти доцільно пізнавати право з оці-

нованням також його негативних рис [1, с. 48].

Метод інтерпретації принципів та положень Правил адвокатської етики виступає одним із найважливіших напрямів удосконалення правового змісту системи принципів та положень Правил адвокатської етики, організації та діяльності органів адвокатського самоврядування в їх дотриманні, допомагає виявити колізії та суперечності, а також їх усувати. За допомогою методу інтерпретації з'ясовано, що тлумачення норм Правил та їх роз'яснення не повинні суперечити одне одному, адже лише системний зв'язок між положеннями Правил забезпечує їх сприйняття як єдиного зводу етичних норм.

Виклад основних положень

9 червня 2017 року Звітно-виборчий з'їзд адвокатів України затвердив нову редакцію Правил адвокатської етики (далі - Правила), яка відрізнялась від попередньої редакції. 15 лютого 2019 року З'їздом адвокатів України затверджено зміни та доповнення до чинних Правил, зокрема, Розділ II Правил адвокатської етики був доповнений ст. 12-1 «Чесність та добропорядна репутація», а до ст. ст. 44, 65 внесено зміни [2].

Принцип чесності й добропорядної репутації адвоката є визнаним міжнародним стандартом здійснення адвокатської діяльності, який зображений в етичних кодексах поведінки адвокатів різних країн, тому удосконалення Правил адвокатської етики з цього питання було вкрай необхідним.

Норми Правил не скасовують і не замінюють положень чинного законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність, а доповнюють і конкретизують його. Дія Правил поширюється на всіх адвокатів України, на адвокатів іноземних держав, які здійснюють адвокатську діяльність в Україні, незалежно від обраних ними форм здійснення адвокатської діяльності (індивідуально, у формі адвокатського бюро чи адвокатського об'єднання), а також на членів органів адвокатського самоврядування, помічників та стажистів адвокатів, працівників адвокатських бюро та

об'єднань у частині, яка застосовна до їх діяльності.

Статтею 5 Правил адвокатської етики «Тлумачення Правил адвокатської етики» визначено, що «Право офіційного тлумачення Правил адвокатської етики належить тільки З'їзду адвокатів України та Раді адвокатів України». Якщо положення Правил допускають їх різне тлумачення, то такі положення підлягають застосуванню у найбільш сприятливому для адвоката їх тлумаченню», а стаття 69 «Роз'яснення Правил адвокатської етики» встановлює: «У випадках, коли в конкретній ситуації адвокату важко визначити варіант поведінки, який у певних обставинах відповідав би нормам Правил, він може звернутися за роз'ясненням до Ради адвокатів України чи з'їзду адвокатів України. Дії адвоката, що відповідають роз'ясненню Ради адвокатів України чи з'їзду адвокатів України, не можуть бути поставлені йому за провини і мати наслідком накладення дисциплінарного стягнення» [2].

Проте процедура звернення до Ради адвокатів України, а тим більше до з'їзду адвокатів України, для отримання офіційного тлумачення змісту положень Правил або роз'яснення стосовно поведінки адвоката у конкретній ситуації вбачається занадто ускладненою, такою, що не дозволяє адвокату оперативно отримати відповідь, як саме з позицій адвокатської спільноти застосовується етичне правило. Крім того, тлумачення норм Правил та їх роз'яснення не повинні суперечити одне одному, адже лише системний зв'язок між положеннями Правил забезпечує їх сприйняття як єдиного зводу етичних норм. У зв'язку з наведеним вбачається за доцільне передбачити у Правилах адвокатської етики, що тлумачення та роз'яснення Правил є коментарями до Правил та неодмінною складовою Правил. Такі роз'яснення та офіційне тлумачення, у тому числі вимоги чесності та добропорядної репутації, повинні ґрунтуватися на узагальненнях дисциплінарної практики кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури, формуватися, виходячи з реальних проблем та дискусійних питань у діяльності адвокатів.

15 лютого 2019 р. З'їздом адвокатів України Правила адвокатської етики було доповнено ст. 12-1 «Чесність та добропорядна репутація адвоката». Зазначимо, що принцип чесності та порядності, як один з основних принципів адвокатської етики, був закріплений ще у Правилах адвокатської етики 1999 року.

Активна міжнародна діяльність Національної асоціації адвокатів України дозволила досягти таких важливих результатів, як вступ у міжнародні громадські організації – ІВА, ССВЕ; для членів цих організацій дотримання адвокатом принципу чесності, наявність бездоганної репутації в адвоката є обов'язковими.

Відповідно до принципу, закріпленого у ст. 12-1 Правил, адвокат повинен бути добропорядним, чесно та гідно виконувати свої професійні обов'язки [2]. Адвокату заборонено робити неправдиві заяви стосовно суті доручення, фактичних обставин, що мають до нього відношення, їх правової оцінки, прав і обов'язків адвоката, клієнта, а також обсягу своїх повноважень щодо представництва інтересів клієнта.

Оскільки всі норми Правил адвокатської етики знаходяться у нерозривному зв'язку між собою, то було також внесено зміни до ст. 44 Правил адвокатської етики «Дотримання принципів чесності та добропорядної репутації під час здійснення професійної діяльності в суді». Під час здійснення професійної діяльності в суді адвокат повинен бути добропорядним, поводити себе чесно та гідно, стверджуючи повагу до адвокатської професії. Адвокат має поважати процесуальні права адвоката, який представляє іншу сторону, і не вдаватися до дій, що грубо порушують останні. Адвокат не повинен вчиняти дій, спрямованих на не виправдане затягування судового розгляду справи.

Слід звернути увагу на те, що хоча істина і чесність, безумовно, пов'язані, проте, як поняття, вони не ідентичні. Істина по справі стосується конкретних обставин і фактів, які встановлюються судом. Чесність адвоката фокусується на точності та правдивості тверджень адвоката. Усякий раз, коли адвокат повідомляє суд, іншу

сторону, колег-адвокатів або свого клієнта, це повідомлення має бути чесним. Принцип чесності регулює діяльність адвоката у всіх видах представництва, а не тільки тоді, коли він діє в інтересах клієнта в ході судового розгляду. Цей принцип стосується вираження фактів, юридичних аргументів або позиції, яку займає адвокат у переговорах.

Чесність адвоката має значення для довіри суспільства до адвокатури, для престижу адвокатської професії. Престиж (*від фр. prestige – авторитет, повага*) розглядається як громадська оцінка суспільної вагомості індивіда, соціальної групи, професії, організації, певної норми тощо. Престиж пов'язаний з поняттями авторитету, поваги, впливу. Ставлення до адвоката іноді переноситься згодом на всю професію в цілому. Втім, є й зворотний зв'язок: рівень довіри до адвокатури, рівень її престижу в суспільстві відображаються й на ставленні громадян до адвокатів.

Так, Н. М. Бакаянова зазначає, що аналіз міжнародних стандартів здійснення адвокатської діяльності, історичного розвитку української адвокатури, досвіду закордонних країн дозволяє дійти до висновку, що чесність та чесна репутація – фундаментальний, базовий принцип адвокатської етики, який має розповсюджуватися на всі напрями професійної діяльності адвоката, його складові мають бути характеристикою особистості адвоката, у зв'язку з чим цей принцип потребує закріплення серед Основних принципів адвокатської етики (Розділ II Правил) [3, с. 5].

Принцип чесності та справедливості є загальним для професійних етичних принципів усіх держав, стверджує В. А. Гвоздій, учений вказує, що Національні кодекси адвокатської етики тлумачать цей принцип в якості обов'язку адвоката дотримуватися чесності з клієнтом, відвертості з судом, особистої гідності, поваги та ввічливості до колег [4, с. 31].

Репутація адвоката завжди є результатом його поведінки під час взаємин з клієнтами, колегами, іншими особами. Як узагальнена характеристика особистості адвоката репутація формується під впли-

вом не тільки свідомих дій адвоката, але також його реакцій, інстинктивних проявів, навіть пристрастей та схильностей, залежить від поведінки адвоката під час професійних перемог, причому не лише його, але й колег, під час кризових ситуацій, у яких виявляється здатність адвоката їх подолати. Добропорядна репутація адвоката, таким чином, – це стійке уявлення про гідну поведінку адвоката, його честь, порядність та відповідність його діяльності вимогам закону.

Допустимі форми реагування адвоката на незаконні або неетичні дії іншого адвоката зазначені у ст. 52 Правил адвокатської етики. Так, допустимими формами реагування адвоката на незаконну або неетичну поведінку іншого адвоката, якою заподіяна або може бути заподіяна шкода інтересам адвоката, його клієнта, адвокатського об'єднання, бюро, органів адвокатського самоврядування або адвокатури як такої, слід вважати звернення (заяви, скарги) до органів адвокатського самоврядування, у тому числі наділених дисциплінарними повноваженнями стосовно адвокатів, а також використання інших форм захисту прав та законних інтересів особи, передбачених законодавством України.

Не допускається зловживання правом на звернення до органів адвокатського самоврядування, у тому числі наділених дисциплінарними повноваженнями, щодо ініціювання питання про дисциплінарну відповідальність адвоката без достатніх підстав і використання зазначеного права як засобу тиску на адвоката.

Кожен адвокат має вжити заходи мирного врегулювання конфлікту з участю іншого адвоката. У разі ініціації адвокатом дисциплінарного провадження стосовно іншого адвоката він має попередньо повідомити про це Раду адвокатів регіону за робочим місцем адвоката згідно з відомостями в Єдиному реєстрі адвокатів України, а стосовно адвоката іноземної держави – асоціацію адвокатів чи правове товариство відповідної держави для пошуку шляхів мирного залагодження конфлікту.

Діяльність органів адвокатського самоврядування як суб'єктів відносин щодо

забезпечення дотримання Правил адвокатської етики регулюється нормами ст. 64- 65 Правил адвокатської етики.

Органи адвокатського самоврядування діють з метою забезпечення дійсної незалежності адвокатів у здійсненні їх професійної діяльності. Органи адвокатського самоврядування сприяють та контролюють дотримання Правил адвокатської етики всіма адвокатами України та адвокатами іноземних держав, які у відповідності до законодавства України здійснюють в Україні адвокатську діяльність. Органи адвокатського самоврядування та їх члени самі мають у своїй діяльності неухильно керуватись загальними принципами адвокатської етики, не допускати дій чи бездіяльності, що їх порушують, виявляти повагу як до професійних прав адвокатів, так і до права кожного адвоката на участь в адвокатському самоврядуванні.

За статтею 65 «Етичні особливості відносин між адвокатами та органами адвокатського самоврядування» Правил адвокатської етики в редакції згідно з рішенням З'їзду адвокатів України (від 15 лютого 2019 року) адвокат зобов'язаний виконувати рішення органів адвокатського самоврядування, прийняті в межах їх компетенції в спосіб, передбачений Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»; рішення органів адвокатського самоврядування, прийняті в межах їхньої компетенції, є обов'язковими до виконання адвокатськими бюро та адвокатськими об'єднаннями; адвокати, яких обрано до органів адвокатського самоврядування, зобов'язані неухильно виконувати свої повноваження згідно із законодавством, брати участь у роботі органів адвокатського самоврядування, до яких їх обрано, дотримуватись вимог закону та рішень З'їзду, актів РАУ, НААУ, не допускати дій чи бездіяльності, що завдають шкоди адвокатурі в цілому, або блокують роботу окремих органів адвокатського самоврядування; у межах дотримання принципу чесності й добропорядної репутації адвокат має надавати правдиву інформацію до Єдиного реєстру адвокатів України, органам адвокатського самоврядування, членам орга-

нів адвокатського самоврядування під час здійснення ними повноважень [2].

Затверджені зміни та доповнення до Правил адвокатської етики спрямовані на підвищення престижу адвокатської професії, удосконалення вимог до адвокатів, належне здійснення діяльності з надання професійної правничої допомоги. Безумовно, лише певний період дії новел дозволить оцінити їх значення для розвитку української адвокатури.

Висновки

1. У підсумку зазначимо, що в чинному Законі «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» 2012 р. закріплено обов'язок адвокатів дотримання Правил адвокатської етики (п. 1 ч. 1 ст. 21).

2. Правила адвокатської етики, незалежно від того, у якій саме країні та яким способом вони тлумачаться, об'єднують усю адвокатську спільноту, роблять відмінними від інших професій, уповноваженими захищати права та інтереси окремих суб'єктів, закріплюють основні принципи, що регулюють професійну діяльність адвоката в усьому світі.

3. Діяльність органів адвокатського самоврядування як суб'єктів відносин щодо забезпечення дотримання Правил адвокатської етики, унормовано ст. 64-65 Правил адвокатської етики.

Література

1. Shutak I. D., Onyshchuk I. I. Comprehensive approach to perception of law in the context of doctrinal views. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*. 2021. 28(4), P. 42-50. DOI: 10.37635/jnalsu.28(4).2021.42-50

2. Правила адвокатської етики, затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 09 червня 2017 р. URL: <https://ykdka.org/wp-content/uploads/2017/07/PAE-2019.pdf>

3. Бакаянова Н. М. Чесність та добродія порядна репутація адвоката. *Вісник Одеської адвокатури. Спеціальний випуск. Адвокатська етика*. 2019. С. 5-10.

4. Гвоздій В. А. До питання світової практики тлумачення основних принци-

АНОТАЦІЯ

Мета дослідження полягає в теоретичному осмисленні нормативно-правових засад функціонування адвокатського самоврядування, об'єктивованих у Правилах адвокатської етики. Наукова новизна полягає у виробленні конкретних практичних пропозицій і наукових рекомендацій щодо розвитку й удосконалення нормативно-правового регулювання адвокатського самоврядування в Україні.

З'ясовано роль етичних особливостей відносин між адвокатами та органами адвокатського самоврядування. Здійснено короткий огляд основних підходів до розв'язання вказаних проблем. Обґрунтовано, що оскільки діяльність адвокатів має публічно-правовий характер, деонтологічні основи на всіх етапах захисту інтересів осіб, які звернулися за правовою допомогою, пізнання ступеня усвідомлення адвокатом своїх професійних обов'язків слід визнати актуальною проблемою наукового напрямку.

Показано, що адвокатська діяльність не є підприємницькою, хоча адвокат має право на отримання винагороди за виконану роботу і на відшкодування понесених ним витрат. З точки зору суб'єктивної сторони оцінки органами адвокатського самоврядування, поведінки адвоката бажання наживи, корислива мотивація вбачається умисне порушення адвокатом вимог законодавства про адвокатську діяльність і адвокатуру та Правил адвокатської етики. Виконання професійних обов'язків (надання юридичної допомоги) адвокатом повинно мати для адвоката пріоритетне значення над іншою діяльністю (отриманням прибутку).

Ключові слова: Правила адвокатської етики, адвокатське самоврядування, Національна Асоціація Адвокатів України, Рада адвокатів України, принципи.

пів адвокатської етики. *Вісник Одеської адвокатури. Спеціальний випуск. Адвокатська етика*. 2019. С. 30-33.

5. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05 липня 2012 р. № 5076-VI. Офіційний вісник України. 2012. № 62. Ст. 2509.

Kovtun S.

Kovtunsvitlana2007@ukr.net

**BAR SELF-GOVERNMENT BODIES AS
SUBJECTS OF RELATIONS TO ENSURE
COMPLIANCE WITH THE RULES OF LE-
GAL ETHICS**

Purpose. The purpose of this article is to analyze the provisions of the Rules of Legal Ethics in their observance by the bar self-government bodies.

Methodology. The research methodology of the Institute of Bar Self-Government in today's conditions requires a critical review and clarification of traditional methodological tools developed by Ukrainian and foreign scientists. At the same time, we fully share the view of modern researchers that we should not talk about a «fundamental reconsideration» of the achievements of our predecessors, but certain clarifications of boundaries and directions and a more complete realization of their heuristic potential.

Dialectical, systemic-structural and structural-functional methods, interpretation method are used in the work.

Originality. The scientific novelty consists in the theoretical understanding of the normative and legal bases of the functioning of the bar self-government, prescribed in the Rules of Legal Ethics, conducting a critical analysis of existing disadvantages, developing concrete practical proposals and scientific recommendations for the progress and improvement of the legal regulation of the bar self-government in Ukraine.

Results. The results of the study are the considered provisions of the Rules of Legal Ethics, its principles, the observance of which is the duty of the bar self-government bodies.

Practical importance. The results of the research can be applied in law enforcement and regulation. Suggestions may be taken into account when making changes to the Rules of Legal Ethics.

Keywords: the Rules of Legal Ethics, the bar self-government, Ukrainian National Bar Association, the Bar Council of Ukraine, principles.